

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРГРУМІНГУ

MEASURES TO PREVENT CYBERGROOMING

Філіпп А.В., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем сучасної кримінології, пов'язаної з запобіганням такому явищу як «кібергрумінг», а саме умисної пропозиції, зробленої дорослою людиною за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зустрітися з дитиною. В статті наведено підстави криміналізації домагання дитини для сексуальних цілей, розкриваються заходи запобігання на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. На загальносоціальному рівні наводяться конкретні соціально-економічні, політичні та культурно-виховні заходи, спрямовані на запобігання сексуальному насильству щодо дітей та сексуальній експлуатації дітей в Інтернеті, а саме: розв'язання сімейно-побутових конфліктів на професійному рівні; підвищення рівня культури сім'ї, особливо сімейного спілкування; вжиття заходів щодо оздоровлення середовища, що оточує сім'ю; блокування згубних наслідків впливу неформальних малих груп з антигромадською орієнтацією, в які «ідуть» підлітки з неблагополучних сімей; вжиття передбачених законом заходів до батьків, які ведуть антигромадський спосіб життя і не забезпечують належного виховання дітей.

Окрема увага приділена автором віктимологічній профілактиці. Виділено конкретні заходи віктимологічної профілактики: комплекси віктимологічної профілактики: а) виховно-профілактичні заходи; б) захисний напрямок, у межах якого розробляються і впроваджуються в індивідуальну і масову свідомість людей заходи і засоби захисту і самозахисту, завчасного прийняття заходів, актуалізації поняття самозбереження, самоконтролю, які передбачають обережність, пильність, збереження самовладання при злочинних посяганнях (консультативні освітні заходи; навчальні курси серед школярів, батьків, взагалі громадян; розповсюдження пам'яток, плакатів, буклетів, нарисів, статей, в яких викладаються поради як не стати жертвою кібергрумінгу); г) обмежуючий напрям заходів (виявлення латентних потерпілих і попередження їх ризикової, легковажної, безтурботної некритичної поведінки); г) нормативне врегулювання питань, пов'язаних з віктимізацією (законодавство про допомогу жертвам злочинів та ін.); д) підвищення рівня правових знань та ін.

Ключові слова: грумінг, кібергрумінг, заходи запобігання, сексуальне насильство, сексуальна експлуатація дітей, домагання дитини для сексуальних цілей, віктимологічна профілактика.

The article is devoted to highlighting one of the current problems of modern criminology, related to the prevention of such a phenomenon as "cybergrooming", namely a deliberate offer made by an adult with the help of information and communication technologies to meet a child. The article provides the grounds for criminalizing child molestation for sexual purposes, discloses prevention measures at the general social, special criminological, and individual levels. At the general social level, specific socio-economic, political and cultural-educational measures aimed at preventing sexual violence against children and sexual exploitation of children on the Internet are given, namely: resolution of family and domestic conflicts at the professional level; raising the level of family culture, especially family communication; taking measures to improve the environment surrounding the family; blocking the harmful effects of the influence of informal small groups with an anti-social orientation, in which teenagers from disadvantaged families "go"; taking legal measures against parents who lead an anti-social lifestyle and do not ensure proper upbringing of children.

Special attention is paid by the author to victimological prevention. Specific measures of victimological prevention are highlighted: complexes of victimological prevention: a) educational and preventive measures; b) the protective direction, within which measures and means of protection and self-defense, early adoption of measures, actualization of the concept of self-preservation, self-control, which involve caution, vigilance, preservation of self-control in the event of criminal offenses, are developed and introduced into the individual and mass consciousness of people (consultative educational measures; training courses among schoolchildren, parents, citizens in general; distribution of memorabilia, posters, booklets, essays, articles, which give advice on how not to become a victim of cybergrooming); d) restrictive direction of measures (detection of latent victims and prevention of their risky, frivolous, carefree non-critical behavior); e) regulatory settlement of issues related to victimization (legislation on assistance to victims of crimes, etc.); e) raising the level of legal knowledge, etc.

Key words: grooming, cybergrooming, prevention measures, sexual violence, sexual exploitation of children, child molestation for sexual purposes, victimological prevention.

Одними з найбільш тяжких кримінальних протиправних посягань, є кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, так як статева свобода і статева недоторканність є невід'ємними природними правами особи. Статева недоторканність будь-якої людини охороняється державою, а посягання на неї та на статева свободу людини є одним із найбільш суспільно небезпечних злочинів [1, с. 24].

Інтернет є величезним джерелом інформації для всіх, в тому числі дітей. Однак, попри всю користь глобальної мережі, діти в Інтернеті можуть знайти не тільки навчальний контент, ігри, розваги, можливості спілкування з друзями, а й стикнутися з безліччю загроз та навіть суспільно-небезпечними діями щодо них.

Нові часи народжують нові явища та нові кримінальні правопорушення щодо дітей, що, звісно, повинно знаходити своє відображення в законодавстві.

18 лютого 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації»

та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» № 1256-IX.

Зазначений Закон, зокрема, імплементує положення матеріального права, що містяться у Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротська конвенція) 2007 року у Кримінальний кодекс України. Слід зазначити, що змінами та доповненням у сфері захисту дітей від сексуального насильства, які передбачає Конвенція, є зокрема криміналізація таких діянь як домагання дитини для сексуальних цілей тобто «грумінг» – налагодження довірливих відносин з дитиною з метою сексуального насильства над нею або якщо мова йде про спілкування в інтернет просторі – «кібергрумінг» – умисної пропозиції, зробленої дорослою людиною за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зустрітися з дитиною, яка не досягла віку, передбаченого пунктом 2 статті 18 Конвенції [2].

Однією з новел національного законодавства стала ст. 156-1 КК України, якою встановлюється відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей тобто «грумінг» – налагодження довірливих стосунків з дити-

ною (у тому числі в Інтернеті (тобто «кібергрумінг»)) з метою сексуального насильства над нею [3].

Метою статті є висвітлити заходи запобігання кібергрумінгу на всіх рівнях запобігання злочинності.

Необхідність запобігання злочинності такої же необхідний елемент протидії цьому явищу, як і виявлення та розкриття злочинів. Але ця діяльність здійснюється ще до вчинення суспільно небезпечного діяння. При цьому важливо передбачити можливу поведінку і чітко спланувати свою попереджувальну діяльність. Тут не можна говорити про якісь здогадки, а все має ґрунтуватись на виявлених наукою закономірностях протікання такого соціально-правового явища як злочинність.

Запобігання злочинності – це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [4, с. 16].

Частина 1 ст. 156-1 КК України встановлює відповідальність за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою, зокрема за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцяти-річного віку, з метою вчинення щодо неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі коли після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. У примітці 1 вказаної статті сформульовано, що під зустріччю мається на увазі, зустріч, проведення якої передбачає використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Згідно з ч. 2 ст. 156-1 КК України встановлюється відповідальність за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. Згідно частини 2 примітки до вказаної статті під дитячою порнографією в цій статті та статті 301-1 цього Кодексу слід розуміти зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі або задіяної у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях.

Відповідно до ч. 3 ст. 156-1 КК України підставою для притягнення до кримінальної відповідальності є дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо малолітньої особи [5; 6].

Загальносоціальне запобігання злочинності – це насамперед комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності. Тому вирішальна роль у поступовому зменшенні соціальних суперечностей в усіх сферах соціального життя належить розумній господарсько-організаційній та культурно-виховній діяльності державних органів, підприємств, установ, фірм, громадських організацій. Запобіжний потенціал цієї діяльності полягає в тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, які сприяють відтворенню або збільшенню рівня злочинів, стимулює законслухняну поведінку людини.

Як зазначалося нами в попередніх дослідженнях, діяльність щодо запобігання злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканності особи в цілому і запобігання кібергрумінгу зокрема, має передбачати здійснення

соціально-економічних, політичних, культурно-виховних заходів.

У межах соціально-економічних заходів запобігання належну увагу слід приділяти сімейно-побутовим відносинам, оскільки сім'я є первинним інститутом соціалізації особистості. Тому заслуговує на підтримку думка вчених і практиків про необхідність державної підтримки сім'ї та побутових взаємовідносин між людьми. Тут виділяють декілька напрямів:

- розв'язання сімейно-побутових конфліктів на професійному рівні;
- підвищення рівня культури сім'ї, особливо сімейного спілкування;
- вжиття заходів щодо оздоровлення середовища, що оточує сім'ю;
- блокування згубних наслідків впливу неформальних малих груп з антигромадською орієнтацією, в які «ідуть» підлітки з неблагополучних сімей;
- вжиття передбачених законом заходів до батьків, які ведуть антигромадський спосіб життя і не забезпечують належного виховання дітей.

Заходи політичного характеру посідають одне з важливих місць у системі запобігання злочинності в державі адже затвердження пріоритетних напрямів запобігання статевим злочинам сприяє усуненню причин і умов їх існування [7, с. 199].

В Україні на державному рівні повинні створюватись програми пов'язані із запобіганням сексуальному насильству над дітьми та сексуальної експлуатації дітей в інтернеті. На даний час в Україні діє проект Ради Європи «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні, Фаза III». Цей проект спрямований на запобігання та захисту дітей від насильства, зокрема сексуальної експлуатації та насильства, у тому числі в цифровому середовищі. Проект зосереджуватиметься на підтримці органів влади, спеціалістів та громадянського суспільства для захисту та забезпечення прав дітей у цифровому середовищі, а також для захисту дітей від насильства, включаючи сексуальне насильство та експлуатацію дітей, та запобігання насильства між однолітками. Проект є продовженням роботи попередніх Проектів Ради Європи «Боротьба з насильством щодо жінок та дітей» (2017–2018), та «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні, Фаза II» (2020–2021). Проект реалізується в рамках Плану дій Ради Європи для України (2018–2022) Відділом з прав дитини Ради Європи та в тісній співпраці з офісом Ради Європи в Україні протягом 2022–2023 років.

Щодо культурно-виховних заходів, то тут слід зазначити, що в необхідна розробка та підтримання державою основних моральних принципів, цінностей, активне впровадження їх у свідомість громадськості, що буде сприяти оздоровленню морально-психологічного клімату, сприяти формуванню громадської думки, яка дійсно засуджує злочинні вчинки у сфері статевих відносин, з якою метою вони б не вчинялись. Важливе місце в цьому аспекті надається засобам масової інформації. На загальнодержавному рівні вже почали діяти просвітницькі соціальні проекти, за допомогою яких дітям та їх батькам роз'яснюються сучасні загрози і ризики в Інтернеті в тому числі і в сфері запобігання статевим злочинам. Одним з таких проектів є освітні серіали на державному порталі «ДІЯ Освіта».

Спеціально-кримінологічне запобігання – це сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинам складається із трьох напрямів діяльності: кримінологічної профілактики; відвернення злочинів; припинення злочинів.

Кримінологічна профілактика – це сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути і детермінувати злочинність або її окремі види.

Попередженням злочинів, що розглядаються займається Управління ювенальної превенції, у співпраці та координації дій з Управлінням кіберполіції.

Відвернення злочинів – специфічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання, що складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виношують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності. Відвернення злочинів має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину [4, с. 55].

Індивідуальне запобігання злочинам – різновид запобігання злочинності щодо конкретної особи. Тобто індивідуальне запобігання становить ту частину запобіжної діяльності, яка здійснюється на стадії, котра передуює виникненню злочинного наміру. Усунення безпеки потенційного злочину – головне завдання індивідуального запобігання.

Отже, об'єктом індивідуального запобігання злочину є: поведінка та спосіб життя осіб з високою імовірністю вчинення злочину; соціальні елементи їх особистості, які відображають антисуспільну спрямованість; соціально значущі при формуванні і реалізації останньої деякі психологічні особливості індивідів; несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу; інші довготривалі діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину.

Для визначення кола осіб, які потребують індивідуального запобігання, необхідно мати фактичні, правові та кримінологічні підстави. Фактичні підстави такого запобігання – реальна поведінка особи, в якій закладений потенційний злочин. Антисуспільна поведінка є реальним проявом особи, її головною спрямованістю і домінуючим внутрішнім змістом. Правові підстави – це врегульованість індивідуального запобігання нормами права. Чинне законодавство містить низку правових підстав індивідуального запобігання, але більшість з них має відомчий характер, що, зрозуміло, недостатньо. Під кримінологічними підставами необхідно розуміти наявність певного рівня кількісно-якісних показників криміногенності особи, що дозволяє виділити з маси відповідної категорії осіб саме тих, від кого з високим ступенем імовірності слід очікувати вчинення злочину.

Напрямами індивідуального запобігання злочинів є переконання, надання допомоги, примус.

Заходи переконання – процес логічного обґрунтування особи думки про відмову від криміногенної поведінки, злочинних намірів, анти-суспільних настановок. На практиці позитивно зарекомендували себе такі заходи, як: індивідуальні і колективні бесіди, обговорення поведінки особи, прослуховування курсу лекцій на правові теми, встановлення над нею індивідуального або колективного шефства, стимулювання участі в громадській діяльності та ін. Криміногенна поведінка особи нерідко свідчить про її життєве неблагополуччя, конфлікти, побутову невлаштованість та про інші труднощі. Особливо це стосується осіб з кримінальним минулим.

Заходи соціальної допомоги – працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо.

Примус спричиняє для особи несприятливі наслідки фізичного, матеріального та технічного характеру. На практиці широко застосовуються такі заходи примусу на

криміногенну поведінку, як профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів чи громадськості [4, с. 57].

Самостійним напрямом запобігання є віктимологічна профілактика. Очевидною є необхідність проведення специфічних заходів, спрямованих на зниження віктимності населення. Напрямом запобігання злочинності, який скорочує віктимність, припиняє віктимізацію на індивідуальному та масовому рівнях, є метод девіктимізації. Цим методом можуть охоплюватися такі специфічні комплекси віктимологічної профілактики: а) виховно-профілактичні заходи; б) захисний напрямок, у межах якого розробляються і впроваджуються в індивідуальну і масову свідомість людей заходи і засоби захисту і самозахисту, завчасного прийняття заходів, актуалізації поняття самозбереження, самоконтролю, які передбачають обережність, пильність, збереження самовладання при злочинних посяганнях (консультативні освітні заходи; навчальні курси серед школярів, батьків, взагалі громадян; розповсюдження пам'яток, плакатів, буклетів, нарисів, статей, в яких викладаються поради як не стати жертвою кібергрумінгу); г) обмежувачий напрям заходів (виявлення латентних потерпілих і попередження їх ризикової, легковажної, безтурботної некритичної поведінки); г) нормативне врегулювання питань, пов'язаних з віктимізацією (законодавство про допомогу жертвам злочинів та ін.); д) підвищення рівня правових знань та ін.

Велике значення у віктимологічній профілактиці мають довірливі відносини дитини з батьками

У прагненні захистити дитину від можливих ризиків батьки можуть викликати у неї страх незнайомих людей, тому важливо знати міру з почуттям обережності. Для зниження ризику насамперед необхідно пояснити підлітку, що спілкуватися в Інтернеті можна лише з тими, хто є друзями та знайомими в реальному житті. Необхідно зауважити, що слід уникати особистих розмов з незнайомцями в Інтернеті, особливо на інтимні та провокативні теми. Це не означає, що слід боятися кожного, хто додає підлітка у друзі в соціальних мережах, однак необхідно перевіряти та аналізувати усіх, хто викликає підозру. Під час обговорення теми грумінгу необхідно підтримувати неконфліктний спосіб спілкування, щоб дитина не боялася звернутися за допомогою у майбутньому.

Підготувати дитину абсолютно до всього, що може трапитися в Мережі та реальному житті неможливо. Насамперед батькам важливо переконатися в тому, що їхні діти з раннього віку знають, яку інформацію можна ділитися з іншими, навіть тими, хто здається товаришами. Адже зловмисники, щоб завоювати довіру підлітків намагаються видавати себе за їх друзів. Через це варто чітко окреслити випадки, коли можна:

- надсилати або публікувати фотографії (а також розказати про допустимий вміст фото);
- давати контактну або ідентифікаційну інформацію про себе чи інших членів сім'ї;
- повідомляти дані про своє місцезнаходження.

У науковій літературі неодноразово обговорювалось питання про поняття «вини жертви». Даний термін пропонується вживати не для того, щоб звинуватити жертву, щодо якої були вчинені насильницькі дії сексуального характеру, а для того, щоб оцінити «вклад» поведінки жертви у вчинення відповідного злочину [8].

Будь-які правила та обмеження часто викликають негативну реакцію з боку підлітків. Саме тому кращий варіант – це пошук балансу між використанням інструментів для контролю онлайн-активності юних користувачів та налагодженням хороших та відкритих стосунків з дітьми.

Кібергрумінг є не менш травматичним для дітей, ніж будь-яке інше насильство. І куди складніше виявляється.

На даний час в рамках віктимологічної профілактики кібергрумінгу Україні працює Урядова консультативна

лінія з питань безпеки дітей в Інтернеті, Портал повідомлень про контент, який зображає сексуальне насильство над дітьми, платформи безкоштовної психологічної допомоги громадських організацій «Ла Страда», «TEENergizer», «Дівчата» та ін.

Підсумовуючи, слід зазначити, що заходи запобігання сексуальній експлуатації та сексуального насильства у кіберпросторі з урахуванням кримінологічної ситуації

в країні хоча і вийшли на новий рівень та набули більшої ефективності у порівнянні з минулими роками, потребують розвитку та вдосконалення, оскільки наведена категорія кримінальних правопорушень характеризується високим рівнем латентності та вимагає високого професіоналізму як від представників правоохоронних органів (з виявлення та реагування) так і від інших державних та громадських організацій з метою їх ефективного застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаблюстий В. В., Терещенко А. І., Кисельов І. О., Філіпп А. В. Конспект лекцій з кримінального права. Дніпро, 2019. С. 83.
2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: ратифікована Законом України № 4988-VI від 20.06.2012 р. Офіційний вісник України. 2012. №52. Стор. 364. Ст. 3817. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 22.08.2023).
3. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) № 1256-IX від 18.02.2021р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2021. № 20. Ст. 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#Text> (дата звернення: 22.08.2023).
4. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.08.2023).
6. Симоненко Н. О. Кримінальна відповідальність за грумінг. *Правова держава*. 2022. № 45. С. 58–65.
7. Філіпп А.В. Заходи запобігання статевим злочинам. Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 березня 2017 р.). У 2-х ч. Дніпро : ДДУВС. Ліра ЛТД. 2016. Ч. 1. С. 197–200.
8. Anastasiia Filipp. Factors related to criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of a person in Ukraine (empirical research). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs : Scientific Journal*. 2021. Special Issue № 1. Pp. 165–171.